

**УПРАВЛІННЯ КУЛЬТУРИ, НАЦІОНАЛЬНОСТЕЙ,
РЕЛІГІЙ ТА ТУРИЗМУ
ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
ЛУГАНСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ**

Експозиційно-виставкове висвітлення природи Луганщини

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

УДК 069.5:502(477.61)(07)
Г 65

Гончарова Л.О. Методичні рекомендації. Експозиційно-виставкове висвітлення природи Луганщини. Лисичанськ: Вид-во ТОВ «ФОКСПРИНТ», 2020. 21 с.

Рекомендовано науково-методичною радою Луганського обласного краєзнавчого музею. *Протокол № 11 від 26 листопада 2020 р.*

Рецензент:

Мартиненко М.С., завідувач науково-методичного сектору Луганського обласного краєзнавчого музею

Відповідальна:

Мілованова О.В., директор Луганського обласного краєзнавчого музею

Посібник містить матеріал щодо експозиційно-виставкового висвітлення природи Луганщини, поради з даної проблематики.

Для наукових співробітників музеїв.

Адреса: Луганський обласний краєзнавчий музей
92700, м. Старобільськ, вул. Гімназична, 53
Тел./факс: (06461)2-37-76
e-mail: lokm_stb@ukr.net

© Гончарова Л.О., 2020

©Луганський обласний краєзнавчий музей, 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1 Етапи експозиційної роботи.....	5
1.1. Наукова концепція експозиції.....	5
1.2. Основа експозиції (експонати).....	5
1.3. Структурна одиниця експозиції (тематико-експозиційний комплекс)	6
1.4. Метод побудови та принципи побудови експозиції....	6
РОЗДІЛ 2 Композиція, форма, кольорове рішення, освітлення	9
2.1. Інноваційні заходи в експозиційній роботі.....	10
РОЗДІЛ 3 Методи експонування: систематичний, ансамблевий, ландшафтний і тематичний.....	11
3.1. Систематична експозиція.....	11
3.2. Ансамблева експозиція.....	12
3.3. Ландшафтна експозиція.....	12
3.3.1. Панорами і діорами.....	13
3.4. Тематична експозиція.....	14
РОЗДІЛ 4 Типи перебудови експозиції.....	15
ВИСНОВКИ	16
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ..	17
ДОДАТКИ	18

ВСТУП

Природа – могутнє джерело пізнання, яке через спілкування розкриває людині свої таємниці й робить її більш чутливою до навколишнього світу.

Формування гуманного ставлення до природи – основне завдання виховання, яке реалізується шляхом, наприклад, експозиційно-виставкового висвітлення природи Луганщини.

Мета і завдання рекомендацій: ознайомитися з основними аспектами експозиційно-виставкової роботи за напрямом природа Луганщини та мати можливість застосування в музеях області.

Слово “експозиція” походить від латинського дієслова *expono* (виставляти напоказ, розкладати) і похідного від нього іменника *expositio* – виклад, опис. На перших етапах розвитку музейної справи термін “експозиція” і “виставка” вживалися як рівнозначні, адже слово “*exposition*” у перекладі означає “виставка”. Тільки порівняно недавно термін “експозиція” став означати порівняно постійний, а “виставка” – тимчасовий публічний показ музейної спадщини.

Експозиційна робота – це один із напрямів музейної діяльності, основний зміст якої полягає в проектуванні експозиції, монтажі та демонтажі експозицій, проведенні реекспозиції, нагляді за станом експозиції, організації тематичних виставок, веденні поточної експозиційної документації [2].

Основою експозиційної роботи є комплектування та зберігання музейних колекцій, адже музей – це передусім сховище унікальних предметів, які мають високу цінність. Експозиція – обличчя кожного музею, результат усієї його різноманітної діяльності. Сучасне музеєзнавство експозицію розглядає як цілісну предметно-просторову систему, у якій музейні предмети й інші експозиційні матеріали об’єднані концептуальними (науковим і художнім) задумами.

Зовнішня та внутрішня організація експозиційних образів у певній послідовності та в певному просторі, що будується на основі проблемної композиції, забезпечує створення експозиційного сюжету.

Так, експозиційна робота музеїв забезпечує найважливіші функції: пізнавально-інформаційну, популяризаційну, навчально-просвітницьку та рекреаційну.

РОЗДІЛ 1

Етапи експозиційної роботи

1.1. Наукова концепція експозиції

Кожна експозиція має свій зміст, виражений у її **концепції**.

Музейна експозиція є результатом спільної роботи музейних працівників і художника. *Перший етап* експозиційної роботи є концептуальним. Керівництво, відповідальні працівники музею та експерти продукують ідеї щодо вигляду і змісту майбутньої експозиції, особливостей її комплектування і розміщення. Ідеї формуються в цілісну концепцію, і вже в руслі цієї концепції триває науковий пошук та здійснюються додаткові експертні дослідження, аналізується власний музейний фактаж та ведуться переговори із спорідненими музейними установами про залучення експонатів.

Зміст експозиції – це сукупність систематизованої та інтерпретованої інформації відповідно до пізнавальної та виховної мети науково-просвітницької діяльності музею. Вона реалізується завдяки усьому комплексу експозиційної роботи, що є підсумком пошуково-дослідницької, збиральницької, фондової роботи творчого колективу працівників музейної установи і слугує основою для реалізації освітньо-виховної функції [2, 14].

1.2. Основа експозиції

Основою експозиції є музейний предмет. Експонати (експозити) – це науково організована сукупність музейних предметів (пам'яток), виставлених для загального огляду, і які є структурною частиною експозиції. Їхній добір і розміщення ґрунтуються на основі розробленої колективом музею наукової концепції. Вони слугують засобами для вираження визначеного змісту, отже, утворюють знакову систему. Сукупність експонатів становить **експонаттуру**.

Так, на прикладі побудови залу «Природа нашого краю» Луганського обласного краєзнавчого музею передбачено розповідь про:

1) тваринний світ: відкриті степові простори (використовуємо опудала: бабака, канюка); ліси (беремо опудала: білки, єнотоподібного собаки, вовка, сороки, яструба, пугача); водойм (можна скористатися банером з тваринами водойм, де зображені рак річковий, черепаха болотна європейська та ін.); населені пункти (використовуємо опудала: їжак, фазана);

2) рослинний світ: степи (застосовуємо: гербарій, планшети з рослинами, шафу з культурами), ліси (беремо: гербарій, Червону книгу, зріз ствола байрачних лісів).

Краєзнавчі музеї збирають, зберігають, вивчають і експонують матеріали, що розповідають про природу, економіку, історію і культуру певного краю. В експозиціях і фондах краєзнавчих музеїв збирають геологічні, ботанічні, зоологічні, палеонтологічні, археологічні, етнографічні та інші колекції, знаряддя праці, вироби місцевих промислів різних історичних періодів, твори мистецтва, літератури, народної творчості тощо [4].

Організація експозиції є процесом добору логічної наукової композиції експонатів. В експозиційній роботі існує поняття “експозиційні матеріали”, що презентують істинні музейні предмети, їхнє відтворення, моделі, науково-допоміжні матеріали, що належать до музейної експозиції.

В експозиції виявляється **знакова природа речей**. Знак – це предмет, що є носієм інформації про інші предмети, події, явища. Експонати-знаки можуть передавати як ідеї, почуття, уявлення, міркування людей, які оглядають експозицію, так і авторів експозиційного показу.

На другому етапі експозиційної роботи створюється розширена тематична структура, *на третьому* – складається тематико-експозиційний план [6, 23].

1.3. Структурна одиниця експозиції (тематико-експозиційний комплекс)

Структурною одиницею експозиції слугує **тематико-експозиційний комплекс**, тобто комплекс речових, документальних та інших пам’яток, що об’єднані тематично, становлять зорову і значеннєву єдність та є основним ланцюгом експозиції.

Тематико-експозиційний план – документ, складова частина наукового проєкту експозиції, відображає конкретний склад експозиційних матеріалів і їх групування у відповідності з розширеною тематичною структурою. Включає назви розділів, тем, підтем, тематичних комплексів, провідних текстів, анотацій, перелік експонатів в експозиційних комплексах із зазначенням основних даних атрибутів, відомості про характер експозиційних матеріалів (оригінал, копія, макет, модель, карта і т.д.), їх розміри, зазначення місця збереження матеріалів тощо.

Проектування експозиції (технічне і робоче) – завершальний етап проектування музейної експозиції, під час якого створюється технічний робочий проєкт експозиції – експозиційне обладнання, освітлення, технічні засоби, виготовлення науково-допоміжних матеріалів.

Проектування експозицій (художнє) – пов’язане з розробкою художньої форми, що адекватно відтворює зміст експозиції.

Головним завданням художнього проектування є формування експозиційного образу, розробка просторового і кольорового рішення експозиції, експозиційного обладнання, системи освітлення і системи орієнтації відвідувачів. В процесі роботи розробляється художня концепція, ескізний проєкт експозиції та створюються монтажні листи. Сукупність цих матеріалів утворює художній проєкт експозиції.

1.4. Метод побудови та принципи побудови експозиції

Кожна експозиція створюється за певними методами та принципами.

Метод побудови експозиції – це порядок групування та організації експозиційного матеріалу.

Принципи побудови музейної експозиції зумовлюють не тільки групування та інтерпретацію експонатів, а є основою визначення структури, порядку та характеру розподілу експозиції на теми, розділи, підтеми, експозиційні комплекси, ряди. Відвідувач сприймає експозицію як єдність змісту і форми. Тому основним принципом організації музейної експозиції є цілісність – гармонійна єдність художньо-образного, функціонального, конструктивно-технічного та економічного аспектів, що організує музейні предмети за їхніми інформативними та атрактивними змістовими ознаками.

Виділяють три принципи побудови музейної експозиції: історико-хронологічний, комплексно-тематичний і проблемний.

Наприклад, у залі «Природа нашого краю» Луганського обласного краєзнавчого музею експозиція побудована за комплексно-тематичним принципом.

Вибір принципу побудови експозиції відбувається під час наукового проектування на етапі розробки наукової концепції експозиції. Можливе поєднання різних принципів при створенні експозиції.

Монтажні листи-експозиції – елемент проєктної документації, яка створюється в процесі художнього проєктування експозиції, на етапі розробки ескізного проєкту – це креслення ділянок експозиційної площини, на яких розміщені конкретні експозиційні матеріали.

Маршрут експозиційний – передбачений порядок огляду експозиції з точки зору сприйняття якоїсь теми або експозиції в цілому; розробляється під час проєктування експозиції. Маршрут може бути лінійним, кільцевим, складним.

Система орієнтації відвідувачів в експозиції – сукупність різних засобів організації самостійного огляду експозиції, до якої входять: план експозиційних приміщень, тексти в експозиції, вказівники експозиційного маршруту, путівники по експозиції музею тощо.

«Прихований план» – частина експозиційних матеріалів, яка не виставлена для безпосереднього огляду в турнікетах, касетних стендах тощо. Наявність прихованого плану дозволяє більш повно використовувати музейне зібрання, створює широкі можливості показу, не пов'язані з перенасиченістю експозиції або розширенням експозиційних площин.

Тексти в експозиції – продумана як ціла і систематично організована сукупність заголовків розділів і тем, анотацій, етикеток, вказівників, в тому числі тих написів в експозиції, що не є експонатами, а виконують допоміжні функції. Зміст текстів розробляють під час наукового проєктування експозиції. Вони мають бути однозначними, лаконічними, зрозумілими для всіх відвідувачів. Тексти поділяють на анотації до розділів, тем, залу, експонату (пояснювальні тексти), провідні тексти, заголовки, етикетаж і вказівники.

Тема експозиції:

- 1) назва експозиції, що відображає її головний зміст;
- 2) елемент тематичної структури експозиції, назва одного з підрозділів експозиції є деталізацією теми в першому значенні.

Головні теми експозиції визначаються в науковій концепції експозиції і конкретизуються в розширеній структурі, яка містить найменування і послідовність розділів і тем експозиції [6, 25].

Наприклад, головні розділи експозиції «Природа нашого краю» Луганського обласного краєзнавчого музею: I. Географічне положення; II. Геологічна історія області (1.1 Корисні копалини області); III. Рельєф; IV. Клімат області; V. Водні ресурси області; VI. Рослинний світ області; VII. Тваринний світ області; VIII. Природно-заповідна мережа області.

РОЗДІЛ 2

Композиція, форма, кольорове рішення, освітлення

Сучасні музейні експозиції формуються як синтез наукового, технічного та художнього усвідомлення явищ сучасності.

Композиція, форма, кольорове рішення, освітлення – все має бути підпорядковане основному задуму і заодно створювати умови для найвигіднішого показу експонатів. Необхідний ефект досягається завдяки врахуванню таких чинників: архітектоніка приміщення, його масштаб, пропорції, світлові та фактурні рішення [2, 15].

Важливим чинником є також відбір предметів для експонування і найдоцільніші форми розміщення експонатів в окремих комплексах.

Образна побудова музейних експозицій – це урочистість, ясність художньої ідеї, композиційна чіткість, пластична завершеність, симетрія, декоративність та гармонія. Естетичне оформлення експозиції, її колірне, світлове і просторове наповнення, відбір і графічне оформлення текстів, застосування аудіовізуальних засобів важливо здійснювати з урахуванням фізіологічних особливостей людини. Під час побудови експозиції та під час розроблення експозиційного устаткування необхідно враховувати особливості музейних предметів, їхню властивість привертати увагу.

Наприклад, об'ємні експонати (фото 4) привертають більше уваги, ніж площинні, багатокольорові (фото 3) – більше, ніж однотонні, раритетні – більше, ніж типові. Силу впливу експоната на глядача має яскравість світла, його колір, характер освітлення.

У приміщеннях, які спеціально проєктуються для музеїв, важливим є вирішення внутрішнього простору, яке, залежно від профілю музею, повинно мати свої особливості, що відповідають сучасним науковим і художнім принципам експозиції. Устаткування сучасних експозиційних залів, зазвичай, складається із обладнання та конструкцій, які здатні легко трансформуватися, із яких можна зібрати будь-які комбінації. Необхідного ефекту можна досягти за допомогою усіх допоміжних засобів, тільки якщо будуть взяті до уваги такі чинники: архітектоніка приміщення, його масштаб, пропорції, світлові та фактурні рішення.

Фото 1 Багатокольорові експонати

Фото 2 Об'ємний експонат

2.1. Інноваційні заходи в експозиційній роботі

У контексті здійснення експозиційної роботи інноваційним у сучасний період заходом може стати створення суспільно-резонансних експозицій, які мають певне інформаційне навантаження та суспільну значущість. У формах культурно-освітньої діяльності важливо використовувати інтерактивні технології, які передбачають активну участь аудиторії під час музейної комунікації з метою отримання досвіду для кращого освоєння музейного простору [2, 17].

Для набуття досвіду зарубіжних музеїв в експозиційній роботі можна здійснити ряд віртуальних турів по музеям в різних країнах:

– до Національного музею природної історії в США, який розташований у Вашингтоні. Це один з найпопулярніших музеїв на планеті. Музей пропонує віртуальний 360-градусний тур, який починається музейною ротондою і проводить глядача через зали ссавців, динозаврів, комах і палеобіології. Потрібно перейти за посиланням <https://naturalhistory.si.edu/visit/virtual-tour>;

– до музею природної історії в Лондоні. Музей зі світовою популярністю для любителів природознавства. Вражаючий віртуальний тур розроблений спільно з Google. Потрібно перейти за посиланням [https://artsandculture.google.com/streetview/fantastic-beasts-the-wonder-of-nature/uQFuTZIijiEfcg?sv_lng=-0.1763672&sv_lat=51.49671499999999&sv_h=66.63762520222038&sv_p=-20.736766207984772&sv_pid=CAo](https://artsandculture.google.com/streetview/fantastic-beasts-the-wonder-of-nature/uQFuTZIijiEfcg?sv_lng=-0.1763672&sv_lat=51.49671499999999&sv_h=66.63762520222038&sv_p=-20.736766207984772&sv_pid=CAo;);

– до музею природних наук в Бельгії. Тут можна вивчити експонати динозаврів і безліч інших виставок і артефактів. Віртуальний тур, як і тур музею природознавства в Лондоні, створений за участю Академії культури Google. Потрібно перейти за посиланням https://artsandculture.google.com/streetview/museum-of-natural-sciences-rbins-belgium/9AFyJISW8f6NhA?sv_lng=4.377524452981191&sv_lat=50.83670812426187&sv_h=41.892&sv_p=0&sv_pid=RfXEoHayHmWu84CA;

– до Німецького океанографічного музею, який знаходиться в місті Штральзунд. У ньому представлені морські та океанографічні виставки. Потрібно перейти за посиланням https://artsandculture.google.com/streetview/german-maritime-museum/eAFAbnpsuXAsbw?sv_lng=13.0867048171811&sv_lat=54.31234217532301&sv_h=274.1030429497755&sv_p=-35.768337663372634&sv_pid=cp4LZ.

Природничих академічних музеїв в Україні є лише два – Львівський і Національний науково-природничий музей НАН України у Києві. Львівська колекція цінна високою регіональною репрезентативністю і давністю. Оглянути виставки музею можна у віртуальному турі. Потрібно перейти за посиланням https://loda.gov.ua/virtual_museums/?fbclid=IwAR0_uwtEkCfvijk9E9HOU31dKVTmlWIZW3rCKFgGakjo1LieIELRzBxW1ks

Із сучасними експозиційними залами природничих музеїв світу можна ознайомитися у додатку А і Б.

РОЗДІЛ 3

Методи експонування: систематичний, ансамблевий, ландшафтний і тематичний

Методи побудови експозицій. Неважко помітити, що матеріал експозиції може групуватися по-різному. Іноді він відтворює інтер'єр садиби або фрагмент природного середовища, а іноді певним розташуванням предметів експозиціонери прагнуть розкрити якийсь сюжет або, наприклад, наочно продемонструвати різноманіття форм і інших характеристик однорідних предметів. Науково обґрунтований порядок угруповання і організації експозиційних матеріалів, який витікає зі змісту експозиції, називається методом побудови експозиції. У вітчизняному музеєзнавстві традиційно виділяють такі **основні методи експонування: систематичний, ансамблевий, ландшафтний і тематичний.** Цим методам відповідають систематична, ансамблева, ландшафтна і тематична експозиції [8, 96].

3.1. Систематична експозиція

Першими експозиціями, в основу яких було покладено наукові принципи організації матеріалу, стали систематичні експозиції. Їх поява в кінці XVIII – першій половині XIX ст. була пов'язана з бурхливим розвитком процесу диференціації у сфері науки створенням профільних музеїв.

Систематичний метод експонування передбачає відбір, розміщення й інтерпретацію однорідних предметів відповідно до класифікаційної системи конкретної наукової дисципліни або галузі виробництва.

Основна структурна одиниця систематичної експозиції – типологічний (системний) ряд; він дозволяє показати біологічну, технологічну, естетичну й інші види еволюції предметів.

Найбільш часто систематичний метод експонування застосовується в природничо-наукових, науково-технічних, археологічних і етнографічних музеях, в музеях декоративно-прикладного мистецтва, а також у фондowych виставках музеїв інших профілів [8, 96].

Систематичний метод експонування використаний, наприклад, у залі «Природа нашого краю» Луганського обласного краєзнавчого музею (фото 3), (фото 4).

Фото 3 Експозиція залу «Природа нашого краю» / Луганський обласний краєзнавчий музей

Фото 4 Експозиція залу «Природа нашого краю» / Луганський обласний краєзнавчий музей

3.2. Ансамблева експозиція

В кінці XIX – початку XX ст. в Західній Європі з'явилися перші експозиції, що складаються виключно з ансамблів. Це були експозиції музеїв під відкритим небом.

Ансамблева експозиція зберігає або реконструює на основі достовірних наукових даних реально існуючу або типову для певної епохи соціокультурну обстановку. Ансамблева експозиція характерна для меморіальних музеїв, для музеєфікованих пам'яток історії й культури – палаців, садиб, селянських хат. Її прикладом можуть служити історичні інтер'єри або їх фрагменти, відтворені в музеях не тільки гуманітарного, але і природничо-наукового профілю.

Структурною одиницею ансамблевого показу є експозиційний комплекс, який зберігає або реконструює існуюче середовище існування музейних предметів. Він може складатися з різних експонатів – знарядь праці, зброї, одягу, меблів, виробів декоративно-прикладного мистецтва, образотворчих і письмових матеріалів. Оскільки в цьому комплексі відтворюються реальні або типові зв'язки і відносини між предметами, за своїм змістом і в зоровому сприйнятті він є закінченим цілим.

При відтворенні художньої ансамблевої експозиції як ланка, яка пов'язує, дозволяє об'єднати в єдине ціле картини, скульптуру, меблі, предмети декоративно-прикладного мистецтва, звичайно виступають стилістичні особливості експонатів. За інших обставин необхідно відтворювати природне середовище, що спричиняє за собою цілеспрямоване комплектування, а іноді й відтворення музейних предметів – копій, муляжів, реконструкцій.

У світовій музейній практиці саме ансамблеві експозиції отримали найбільше розповсюдження, оскільки вони легко сприймаються відвідувачами, викликають безпосередній інтерес і сильну емоційну дію [8, 97].

3.3. Ландшафтна експозиція

Паралельно з ансамблевими формувалися і **ландшафтні експозиції**, відтворюючи взаємозв'язки і взаємозалежність природних компонентів. Їх основна структурна одиниця – біогрупи і ландшафтні діорами.

Велику роль у становленні ландшафтного методу експонування зіграла Всесвітня промислова виставка в Лондоні (1851 р.), де демонструвалися перші біологічні групи з життя тварин, створені німецьким таксидермістом М.Х. Плоцкетом. Потім біогрупи став активно включати в свою систематичну експозицію Британський музей природної історії, причому створював їх на строго документальній основі. Для біогруп із птахами і кублами рослин ґрунт збирався з одного місця, а молоді та старі птахи – з одного кубла. Використовувався і натуральний ґрунтовий покрив, на якому було знайдено кубло: він обережно зрізався і перевозився до музею. Кожний окремих листок, квітка, трава імітувалися з воску й інших відповідних матеріалів, при цьому штучні рослини розташовувалися на висушеному ґрунті точно так, як вони знаходилися в природі [8, 98].

3.3.1. Панорами і діорами

До кінця XIX ст. до практики природничо-наукових музеїв увійшли панорами і діорами, що стали характерними прийомами ландшафтного методу експонування.

Панорама (від грец. ροπι – все і πογατα – вигляд, видовище) – великих розмірів стрічкоподібна картина, яку натягнуто по внутрішній поверхні циліндрового підрамника і поєднано з розташованим перед нею по колу “наочним планом” – макетами, спорудами, фігурами. Панорама створює ілюзію реального простору, навколишнього глядача, розташовується в круглій будові і розглядається з майданчика, що знаходиться в його центрі.

Перша панорама була створена ірландським художником Р. Баркером у 1787 р. – це було кругове зображення міста Единбурга. У 1893 р. в Музеї природної історії в Стокгольмі було створено першу біологічну панораму, що відтворює природу Швеції. На величезному замкнутому полотні були зображені найбільш характерні для країни пейзажі, з’єднані в одну суцільну картину, яку опоясувало коло панорами. Передній план із документальною точністю відтворював ділянку місцевості зі скелями, рослинами, болотом, струмком. На відміну від художньої панорами, де живопис підпорядковує передній натурний план, у ландшафтній панорамі пейзаж служить тільки допоміжним засобом, який вводить глядача до житла тварин. Передній же план займають документальні матеріали – опудала тварин, кубла птахів, рослинність, рельєф місцевості.

У **біогрупі** та **діорамі** окрім тварин розміщуються рослини і макети різних фрагментів місцевого пейзажу – валунів, скель, узгір’їв, берегів річок, озер, болотистих ділянок лісу. Передаючи ландшафт місцевості, діорами і біогрупи одночасно дозволяють відтворити справжній вигляд тварини, показати динаміку її руху. Така композиція переносить у музей куточок природи і показує ті з її сторін, які в реальному житті людина не завжди може спостерігати.

Фото 5 Волинський краєзнавчий музей

На прикладі Волинського краєзнавчого музею можна спостерігати багатий та різноманітний тваринний світ волинських лісів.

Але достовірна передача особливостей поведінки і способу життя тварин, характерних рис їх незаселеного середовища вимагають проникнення в тонкощі біології. Найменше відхилення від життєвої правди – неправильна поза тварини, анатомічні дефекти, непритаманні сезону густина і забарвлення хутра, рослинність, невідповідна даному ландшафту – все це підриває віру в автентичність зображення і знищує пізнавальне значення біогруп і діорам.

У першій третині XIX ст. ландшафтний метод експонування став практикуватися в багатьох музеях світу. В Україні першу ландшафтну експозицію було побудовано – у 1936 р. З 1970-х рр. ландшафтний метод став переважати й в регіональних природничо-наукових музеях і відділах природи краєзнавчих музеїв [8, 99].

Діорами з залів природничих музеїв України можна розглянути у *додатку В*.

3.4. Тематична експозиція

Тематичною називають експозицію, яка за допомогою експозиційних матеріалів розкриває певну тему, сюжет, проблему, створює музейний образ, в якому відображаються події або явища. В структурному відношенні вона є системою взаємозв'язаних і супідрядних розділів і тем, зміст яких обґрунтований концепцією [8, 100].

Наприклад, для створення тематичних експозицій:

1) «ґрунти Луганської області» доцільно використати такі матеріали: карту ґрунтів Луганської області [7], карту «Родючість ґрунтів Луганської області», натуральні зразки (основні типи ґрунтів з позначенням горизонтів [12]), діаграму (стовпчикову) «Якісний стан ґрунтів»; можна створити діораму «Мешканці ґрунтів» [9];

2) «Рослинний світ області» можна представити такими матеріалами: картою-схемою: ландшафти Луганської області, гербарієм, зрізом ствола байрачних лісів, планшетами з рослинами; можна створити: банер на тему «Охорона рослин», діораму «Безмежні степи східної України» [9];

3) «Тваринний світ області» беремо такі матеріали: опудала тварин, банер з тваринами водойм, планшети з тваринами; можна створити діорами – «Тваринний світ лісів Луганщини», «Тваринний світ степів», «Мешканці водойм і берегових заростей Луганської області» [9],[11];

4) «Природно-заповідна мережа області» годиться використати: карту схему природно-заповідного фонду Луганської області, Червону книгу Луганської області; можна створити банер «Охорона тварин» [5], [1].

Основною структурною одиницею тематичної експозиції є тематико-експозиційний комплекс, що є групою предметів різних типів – речі, документи, образотворчі матеріали. На відміну від систематичної і ансамблевої експозиції їх об'єднують не типологічні ознаки і не реальні або типові зв'язки у середовищі існування, а виключно змістовна сторона, здатність виступати як наочне підтвердження певного концептуального положення [8].

РОЗДІЛ 4

Типи перебудови експозиції

Три основні типи перебудови експозиції.

У музеєзнавчій літературі висвітлені три основні типи перебудови експозиції.

Перший – це перебудова експозиції шляхом доповнення нового елемента ззовні, коли новий експозиційний елемент слугуватиме своєрідною «прибудовою» до старої експозиції її продовження, що несе в собі інші принципи – архітектурні, стилістичні, тематичні. Новий елемент вклинюється в нову структуру, доповнює її і часто виступає як чужорідне тіло. Перебудова такого типу далеко не завжди дає позитивні результати, хоча й продиктована намірами поліпшити старе рішення.

У Луганському обласному краєзнавчому музеї у залі «Природа нашого краю» доволі часто застосовують цей тип перебудови експозиції задля того, щоб освіжити і вдосконалити її.

Другий тип оновлення експозиції – полягає в тому, що з існуючого експозиційного «організму» вилучається певний фрагмент і початкова експозиція при цьому порушується. В усякому разі, проведення такої перебудови потребує обережності: те, що уявляється сьогодні, усунення недоліків, через кілька років може виявитися непоправною культурною втратою. Так само, те, що сьогодні виглядає як новаторство в експозиційній роботі, з часом може бути оцінене як неправомірне спрощення, вульгаризація змісту і т. ін.

Відмінність **третього типу** перебудови експозиції в тому, що методом и метою є перебудова діючої експозиційної структури.

Беручи до уваги, по-перше, мету (програму, керівну ідею), яка визначає спрямованість конкретного оновлення, а по-друге, культурно-історичну ситуацію, можна виділити три групи експозиційних перебудов:

- забезпечення науковості експозиції;
- надання експозиціям дидактичного характеру;
- підпорядкування естетичним принципам.

У наш час зміни діючих експозицій, пов'язані з забезпеченням науковості експозицій, носять характер фрагментарних поправок в їхньому змісті. Вони здійснюються по відношенню до експозицій, які вже мають наукову направленість і тому ведуть до переходу від одного розуміння науковості до іншого, більш сучасного.

Прагнення надати експозиціям дидактичного характеру призводить до зміни критеріїв цінності експонатів. На перший план висувається вже не оригінальність музейного предмета, а його здатність служити провідником інформації.

Для перебудови експозицій, які підпорядковані естетичним принципам, суттєве значення мають актуальні, тобто ті художні явища, які достатньо широко визнані. При цьому експонат не втрачає свого інформаційного значення, входить складовою частиною у просторове ціле експозиції [13].

ВИСНОВКИ

Створення експозиції повинно базуватися на узагальненні колишнього експозиційного досвіду і використанні сучасних експериментальних методів та інформаційних технологій – комп'ютеризації фондів, створенні баз даних, музейних сайтів, посилення інформативності й комунікативності музейної експозиції. Під час експериментів широко застосовують макетування та комп'ютерне моделювання, що дає змогу виявити найоптимальніший варіант експозиційного рішення. Творче використання різних нових прийомів експозиційної роботи, майстерність художнього оформлення експозиції допомагає без театральності і формалізму з усією наочністю розкрити велику образну силу та неповторність експонатів, їхню взаємодію й цілісність, красу матеріалу, дає можливість глядачеві проникнути в особливості та суть експозиції, глибоко зрозуміти її художні основи та естетичні структурні особливості [2].

Експозиціонер повинен дивитись на результати своєї праці – експозицію, а також на безліч других експозицій, що існують нині та існували колись. Питання про створення музейної експозиції належить до числа фундаментальних проблем музейної науки та практики.

Підвищення рівня музейної справи неможливо без теоретичного накопичення досвіду, пізнання його суттєвих характеристик, закономірностей. На сьогоднішній день рівень теоретичних та методичних розробок, ефективність впровадження їх результатів у музейних практиках не повністю відповідають вимогам часу. Необхідне цілеспрямоване дослідження, глибоке осмислення та теоретичне обґрунтування діапазону можливостей музею та його впливу на різні сфери суспільного та соціально-економічного життя країни.

Музей і музейна експозиція – це живий твір, який ми невпинно перебудовуємо, але і вони перебудовують нас як музейних фахівців та глядачів. В цій своїй постійній мінливості вони є часткою явищ культури, які весь час змінюються. І в цьому полягає їх актуальність [13].

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ТА ДЖЕРЕЛ

1. Арапов О.А. (заг. ред.), Сова Т.В., Савенко О.А., Ференц В.Б., Кравець Н.У., Зяцьков Л.Л. Природно-заповідний фонд Луганської області Довідник. 3-є вид., доп. і перероб. Луганськ: «Луганська правда», 2013. 224 с.
2. Барановська Н. Експозиційна робота у діяльності музею. Historical and cultural studies. 2015. Vol. 2, Num. 1. С. 13-17.
URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/hcs_2015_2_1_6
3. Дідова А.З. Заповідна природа Донбасу. – Донецьк: видавництво «Донбас», 2007. 168 с.
4. Краєзнавчий музей. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D1%80%D0%B0%D1%94%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87%D0%B8%D0%B9_%D0%BC%D1%83%D0%B7%D0%B5%D0%B9
5. Курило В.С. Історія Луганського краю. Луганськ: Альма мастер, 2003. 432 с.
6. Личак І.С. Організація музейної справи в навчальному закладі: методичний посібник. Біла Церква, 2013. 116 с.
7. Песоцкий Н.Ф. Атлас Луганской области. URL: http://pesotskiy.com.ua/knigi/13_1.html.
8. Салата О.О. Основи музеєзнавства: навчально-методичний посібник. Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 164 с.
URL: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/12175/1/O_Salata_NMP_OM_IS.pdf
9. Станкевич Т.А. Атлас тварин і рослин України Харків:ПП «Чайка», 2014. 64 с.
10. Стратегія розвитку Луганської області до 2020 року. URL: http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/strategy_ukr_20-07-2017.pdf
11. Талізін Ф.Ф. Секрети природи. Київ: видавництво «Думка», 2003. 140с.
12. Тихоненко Д.Г. Новосад К.Б. Музей «генезису і картографії ґрунтів». URL: <https://knau.kharkov.ua/muzey-henezusu.html>
13. Шейміна Н.М. Деякі проблемні аспекти перебудови музейних експозицій. URL: <http://www.museum.dp.ua/articles011.html>

ДОДАТКИ

Додаток А

Сучасні експозиційні зали світових природничих музеїв

Фото 1 Зал палеонтології (динозаврів) /
Національний музей природознавства
(Вашингтон)

Фото 2 Зал ссавців / Національний музей
природознавства (Вашингтон)

Фото 3 Зал великих ссавців / Музей
природознавства (Лондон)

Фото 4 Музей природознавства (Лондон)

Фото 5 Скелет синього кита / Канадський музей
природи

Фото 6 Великий зал галереї еволюції /
Національний музей природознавства (Париж)

Сучасні експозиційні зали природничих музеїв України

Фото 1 Державний природознавчий музей НАН України (м. Львів)

Фото 2 Державний природознавчий музей НАН України (м. Львів)

Фото 3 Національний науково-природничий музей НАН України (м. Київ)

Фото 4 Національний науково-природничий музей НАН України (м. Київ)

Фото 5 Волинський краєзнавчий музей

Фото 6 Сумський обласний краєзнавчий музей

Діорами з залів природничих музеїв України

Фото 1 «Безмежні степи південної України» / Національний науково-природничий музей НАН України

Фото 2 Олександрійський міський музейний центр імені Худякової А. Ф.

Фото 3 Музей «Природа Землі Галицької Галицького НПП»

Фото 4 Хмельницький обласний краєзнавчий музей

Фото 5 «Зима», «Весна», «Літо», «Осінь» (худ. І.Б.Александрович) / Волинський краєзнавчий музей

«Експозиційно-виставкове висвітлення природи Луганщини»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Підп. до друку 27.11.2020. формат 64x84 1/16. Папір друкарський.
Гарнітура Times New Roman. Ум. друк арк. 9,8.
Тираж 50 пр. Зам. №157

**Видавництво ТОВ «ФОКСПРИНТ»
93113, Луганська обл.,
м. Лисичанськ, вул. Генерала Потапенка, 244
тел: (06451) 7-20-20, (095) 330-44-20**